

A város témája az oktatásban

Az utóbbi években többször is a közvélemény figyelmének középpontjába került a magyarországi városok fejlődésének kérdése. A civil csoportok és szakértői szervezetek gyarapodása a korábbinál nyomatékosabban tette fel a közösségi részvételre vonatkozó kérdéseket. Számos elmélet és ideológia létezik azt illetően, hogy miként történik vagy történjen a részvétel a várostervezésben és a városrehabilitációban. A vélemények sokféleségét az a konszenzus kapcsolja össze, hogy nem létezik hatékony, tartós és sikeres részvétel a rendezési és építészeti tervekre, az alternatívákra, valamint a város működésére vonatkozó információhoz való hozzáférhetőség nélkül.

Az információhoz és a diskurzusokhoz való hozzáférés helyzetét többféleképpen szokás leírni. A „városi tudat” fogalma, amelyet nagyhatású munkájában Karlheinz Stierle vezet be a városelméletekbe, sajátos léptékváltást ír le a városlakó individuum tudatában, amelynek során az egyén olyan entitásként kezdi érzékelni a várost, amelynek különböző részei szoros kölcsönhatásban vannak egymással. Ebben a kontextusban elgondolva az individuum másokkal megosztott narratívákban találja magát, egy kollektív tudat szubjektumává válik, amely tudat keretet ad gondolkodásának és cselekvéseinek. Ennek a tudatnak a hordozói a várossal szülő diskurzusok: a város mint szimbolikus egység tudata a nyilvános irodalmi beszéd során alakul ki.¹ Ebben az értelmében a városdiskurzusokban kijelölt közös referenciák sajátos városi identitás megformálódásához járulnak hozzá.

Egy másik megközelítés „városi olvasnitudásról” beszél, egy olyan képességről, amely a város működésmódjainak megértését, jeleinek, üzeneteinek és funkcióinak olvasását, illetve az én társadalmi kontextusban való elképzelését teszi lehetővé.² Mindez az információ, kapacitások, tudatok és tudások, amelyek segítenek az egyénnek túllépni privát érdekeinek határait, valamint egy sajátos felelősségérzet kidolgozására készítetik, a városi diskurzusokban formálódnak és válnak hozzáférhetővé.

A „tudat”, vagyis az elkötelezett tördés, az „olvasnitudással”, a városi mű-

ködések összefüggéseinek ismeretével összekapcsolódva teremti meg a döntéshozatalban való részvétel feltételeit, amelyek az önkormányzatok, a nyilvánosság intézményei, a különböző médiumok – és az iskola – támogatásával érnek valódi részvétellé. A város olyan rendszer, amelynek megismerését nem lehet elég korán kezdeni. A várossal és az épített, társadalmi és természeti környezettel kapcsolatos ismeretek gyerekkori megszerzését célozza meg a városi pedagógia.

A várospedagógia fogalmát nem egyszerű meghatározni. Mint az a fogalom és a fogalom meghonosodásával intézményszerű diszciplína történetéből is kitűnik, a terület, amellyel a városi pedagógia foglalkozik, különböző társadalmi és környezeti szempontok összekapcsolódásából keletkezik, amelyek egyes periódusokban több, máskor kevesebb hangsúlyt kapnak. Maga a megnevezés is lényegében különböző koncepciók egymásra hatásának terméke: míg a városoktatás (urban education) az angolszász terminológiában elsősorban a városi és helyi önkormányzatok által koordinált oktatásügyi kezdeményezésekre utal, a várospedagógia (urban pedagogy) esetében a városi kontextusra közvetlenül reflektáló oktatási formáról van szó.

Miközben a várospedagógia kifejezése gyorsan inflálódik, használatának csak egy része az, amelynek valós városi relevanciája van. Bizonyos értelemben számos oktatási szempontból kulcsfontosságú társadalmi problémáról, amelyek a városokban jelentkeznek, nem mondható el feltétlenül, hogy specifikusan városi problémák volnának. De még ha tipikusan városi problémákról is van szó, ezekre gyakran nem igazán várostervezési vagy városszervezési módszerekkel adható válasz: „Általában azt gondolják, hogy a városoktatás egyszerű eufemizmus, amely a gettó fiataljainak oktatására céloz”. Ezért nem meglepő, hogy a városoktatás vagy várospedagógia fogalmi gyakran negatív konnotációkat nyernek az őket körülvevő diskurzustól.

A továbbiakban azonban minket nem annyira a város ürügyén mozgósított általános oktatási elvek érdekelnek, mint inkább azok a kezdeményezések és oktatási módszerek, amelyek nem egyszerűen vá-

¹ Karlheinz Stierle: *La capitale des signes. Paris et son discours*. Maison des sciences de l’homme, Paris, 2001.

² Charles Landry: *The Creative City*. Earthscan, 2000.

rosi problémákat próbálnak kezelni, hanem a városi környezet és életmód működés-módjának, szabályainak és lehetőségének feltárásával segítenek hozzá a sikeresebb térbeli és társadalmi tájékozódáshoz és integrációhoz.

A várospedagógia definíciós halmazát tovább tágítják azok a körülmények, amelyek a műfaj történelme során folyamatosan áthelyezték a városközéppontú nevelés súlypontjait. A várospedagógia története ugyanis elgondolható nagy periódusokra bontva: míg az 1960-as években a nyugati országokban fókuszja a társadalmi problémamegoldás és az állampolgárság kérdéseiben volt, az 1970-es évek során egyre inkább a környezeti nevelés kontextusába került, majd az 1980-as években az érdeklődés az iskola és munka közötti átmenet felé fordult. Az 1980-as évektől a várospedagógia „mozgalma” maga is globalizálódni kezdett, amint a különböző nagy nemzetközi szervezetek (mint például az UNESCO) figyelmébe az oktatást a város témájával összekapcsoló kezdeményezések felé irányult. Az 1990-es évek során ez a nemzetközi intézményrendszer megerősödött, majd kibővült: az 1990-ben elfogadott Barcelonai Charta, amely az Oktató Város (Ciutat Educadora, Educating City) koncepcióját fogalmazta meg, céljaként a közösségközpon-tú állampolgárok formálását, valamint iskola és hely integrálását jelölte meg. Ekkorra a várospedagógia fő alapelveiként kirajzolódtak a társadalmi és környezeti fenntarthatóság kritériumai, a felelősség és a politikai szerepvállalás mint elsajátítandó attitűdök. Ebből az állásfoglalásból a korábbiaknál is hangsúlyosabban kitűnik, hogy az oktatás kontextusát és lehetőségét megteremtő város gondolata szorosan összekapcsolódik a városi ismeretek elsajátítását lehetővé tévő iskola képzetével.

Ami a várospedagógiával kapcsolatos kezdeményezéseket illeti, ezek rendkívül sokfélék, nemcsak fókuszpontjukat, de tevékenységi körüket, illetve léptéküket tekintve is. A legátfogóbb program minden bizonnyal az UNESCO által 1975-ben indított Nemzetközi Környezeti Nevelés Program (IEEP – International Environmental Education Programme), amely különböző környezeti kérdések mellett kimondottan városi problémákkal is foglalkozik: oktatási terveket készít, tanárokat képez és elősegíti az információs cserék kialakulását. Az IEEP elsősorban az épített környezet minőségének javítására törekszik, megalapozandó a jövő környezeti akcióit. Az IEEP

dokumentumai nem csak irányelveket fogalmaznak meg, de tartalmazzak konkrét segédanyagokat is, amelyek segítségével az általános és középiskolai tanárok elvileg sikeresen vezethetik be a tudományos koncepciókat a konkrét iskolai foglalkozásokba. Az IEEP kilenc fő témát javasol: az emberek és a város, növekedés, közlekedés, városi klíma, vízminőség, hulladék, zaj, városi természet és energia kérdéseit. A program célja egyrészt a város működésének megértetése, a városi degradáció okainak tisztázása, másrészt az átfogó érzékenység és felelősségérzet kialakítása.

A várospedagógia nemzeti oktatási stratégiában való megjelenésére ragyogó példa a Franciaország középiskolaiba négy éve bevezetett „város-óra”, ahol a diákok a városi környezet és életmód különböző aspektusaival ismerkedhetnek meg. A párizsi *Revue d'Urbanisme* 2002. téli számában a következő kommentárokkal vezette be a város iskolai oktatásának témáját: „Az első kirándulások után, a szülők segítségével, a boltosokkal készített interjúk és egy építész látogatása után rádöbbenem, hogy mennyire érdekelték mindezek a gyereket. Az ő városuk teli van kalandokkal, és mindegyikük sok történetet tud mesélni.” Vagy: „Ideje volt megtanítani az állampolgárságot a gyerekeinknek. A városházára, a bíróságra, a rendőrségre vagy a felújításra váró lakótelepekre tett látogatások mind nagyszerű kezdeményezések. Ismerni saját városunkat, ez egyet jelent a civil intézmények konkrét ismeretével.” Ezek a vélemények nemcsak a kezdeményezés sikerét tükrözik, de azt is, hogy milyen sokféle-képpen lehet a városra és a város lakó szerepére tekinteni.

Az iskolai kontextusban történő városoktatást számos nemzetközi információs hálózat segíti. Ilyen például az Urbanet információs adatbázisa, amelyben az együttműködő szervezetek gyakorlatának különböző pedagógiai eszközei és vívmányai válnak közös tudássá. Az Urbanet (European Urban Knowledge Network) gondosan összegyűjtött és témák szerint csoportosított kurzusterveket tartalmaz, különböző korosztályok számára. Ilyen téma például a városrendezéssel – a térkép és a terv jeleivel és jelöléseivel (funkciók, rétegek, területfajták) való találkozás, a megújuló városrészek jellemzőinek megbeszélése, fogalmak tisztázása. A javasolt foglalkozások nagy része természetesen szabad téren zajlik: csoportokban tett séták, kirándulások, amelyeket rajzos összefoglalók, szöveges beszámolók, épület- és utcaleltárok formá-

jában dolgoznak fel. A legtöbb foglalkozás az iskolások saját kedves időtöltéseire alapoz: közösen végiggondolni egy adott helyről, nyilvános térről, hogy az milyen lehetőségeket kínál a játékra vagy a szabadidő eltöltésére, koncepciókat készíteni új játszóhelyekre, egyszerű építményeket építeni és makettezni. Fontos alkotóeleme az iskolások programjainak a különböző nézőpontokkal való találkozás: megismerkedés építészekkel, várostervezőkkel, interjúk készítése szakemberekkel, lakókkal, helyi politikusokkal.

Nyilvánvaló, hogy ilyen és hasonló programok megvalósításához nemcsak az iskola támogatása, a tanárok és a szülők kezdeményezőkedve szükséges, hanem a helyi közigazgatási intézmények és más szervezetek nyitottsága, transzparenciája és az együttműködésre való hajlandósága is. Ennek az együttműködésnek különös példája a New York-i Várostervezés Aka-

démiája (Academy of Urban Planning). Az akadémiában, amely egy szokványos középiskolából nőtte ki magát az utóbbi öt évben, a diákok tanrendjében erős hangsúlyt kap az épített környezet és New York negyedeinek tanulmányozása. Az iskola Brooklyn egyik nehéz helyzetű negyedében, Bushwickban található, és elsősorban a környék fiataljainak befogadására összpontosít. A cél ezeket a fiatalokat a továbbtanulás és karrierlehetőségek felé segíteni, közvetlen környezetük felfedezése által. Az akadémián zajló speciális oktatás a következő tematikus blokkok köré rendeződik: a várostervezés története (mozgalmak, trendek, változások), zöld terek és parkok (létesítése, megőrzése), közösség (szociális infrastruktúra, lakás és szociális szolgáltatások, közösségi részvétel), gazdasági fejlődés (munkahelyek teremtése, üzletek vonzása), közlekedés és infrastruktúra, „helycsinálás” (épületek térbeli szervezése, közösségi terek létrehozása).

A Várostervezés Akadémiája New York város „Új Század Középiskolai Kezdeményezése” (New Century High School Initiative) keretében jött létre, városi támogatással. A program hagyományos, „aluteljesítő” középiskolákat formál át kisebb, koncentráltabb tanulókörnyezetekké, közösségi szervezetek segítségével. A közösségi funkció kulcsfontosságú ezekben az iskolákban: az oktatás tematikusan is kapcsolódik az őket körülvevő városnegyedhez, annak problémáihoz és jellegzetességeihez. Az akadémia és a hozzá hasonló innovatív iskolák azonban nemcsak egy-egy közösség kihasználatlan energiáinak megkötésében és koordinálásában játszanak szerepet, hanem az általuk közvetített szakmákban is segítik az új nézőpontok elfoglalását.

A várospedagógia gyakorlata természetesen az iskola kontextusán kívül is létezik. A városi vagy kerületi léptékű hely-

Polyák Levente képei olyan New-York-i helyszíneken készültek, ahol a városhoz kapcsolódó információkhoz való széles körű hozzáférés biztosítása, az urbanisztikai-építészeti érzékenység megteremtése a cél. Tehát itt a várospedagógia iskolán kívüli verziójáról van szó.

1. kép: A New-York-i Storefront utca installációja

2. kép: A New-Yorki Municipal Art Society kiállítása

tudatos pedagógiai törekvések lehetőségeit kellően árnyalva mutatja be a New York-i Center for Urban Pedagogy (CUP). A szervezet számos kommunikációs módot használ: vitaesteket, filmvetítéseket, kiállításokat, sétákat szervez, ugyanakkor posztereket, magazinokat, képeslapokat, weboldalakat és videókat is megjelentet. A CUP különböző tudású személyeket egyes programok idejére kreatív módon összekapcsoló, laza szerkezetű szervezet, csekély számú állandó alkalmazottal. A CUP gyakran dolgozik együtt különböző helyi közösségi és érdekképviselői szervezetekkel oktatók videók és nyomtatott anyagok létrehozásában. Ezeknek az anyagoknak az a céljuk, hogy felhívják a figyelmet egyes városi problémákra (például szemégtárolás, szociális lakás, áruszállítás, hajléktalanság), elemeire bontsák és vizualizálják őket, hogy ezáltal érthetőbbé váljanak a nem szakértő közönség számára. A városi folyamatok megértése megkönnyíti a hátrányos helyzetű közösségek integrációját, illetve érdekképviselőit, s így – a közösségi részvétel intenzívebbé válásán keresztül – elősegíti a helyi döntéshozatal demokratizálódását. A CUP iskolai tevékenysége is hasonló: tagjai itt a tanterven belüli vagy azon kívüli foglalkozásokon segítenek a tanulóknak felfedezni a városi környezetet. A szervezet hitvallása, hogy a közösségi részvétel hatékonyságának fokozása újfajta oktatást igényel: a tanulóknak át kell látniuk az őket körülvevő döntéshozatali mechanizmusokon.

Az imént bemutatott szervezetek és kezdeményezések különböző korosztályokhoz szólnak, különböző nyelveken és módszerekkel. Mégis, mindegyikükről el-

mondható, hogy lényegében hasonló célokat tűznek ki maguk elé és hasonló stratégiákat követnek, valamint hogy különböző szereplők együttműködése és a városházák kölcsönös támogatása során jöttek létre. A foglalkozások leggyakrabban problémaorientáltak és megoldási lehetőségeket nyújtanak, előrevetítve ezzel a közösségi részvétel önkormányzatok által koordinált helyzetét. A programok célja részt vevő, kompakt gondolkodású állampolgárok létrehozása, a gyerekkortól kezdve. A foglalkozások során a résztvevők aktuális, helyi problémákból indulnak ki, és ezekre próbálnak alternatív megoldásokat kínálni. A víziók körvonalazása közben megtalált közös pontok jelölik ki a közös akciótervet, amely az adott közösség pozícióját jelenti a városi-urbanisztikai vitában.

Az elmúlt években Magyarországon is megnövekedett a közösségi részvétel és az építészeti-urbanisztikai információ hozzáférhetőségének igénye. Pécs kulturális fővárosi címével kapcsolatban rendszeresen megfogalmazódott, hogy a városnak szüksége van egy állandó építészeti központra. A magyar városok azóta tucatnyi újabb – gyakran az önkormányzatokkal szemben létrejövő – urbanisztikai civil szervezettel gazdagodtak, valamint egy Kortárs Építészeti Központtal. Mégis, ahhoz, hogy organikus kölcsönhatás jöjjön létre a kiállítóhelyek, kulturális kezdeményezések, az oktatás helyszínei és a döntéshozatal pozíciói között, nemcsak elszánt civilekre, de a támogatási struktúrák finomítására, az együttműködésekért koordinálására, valamint a döntéshozó szervek nyitottságára és a döntési mechanizmusok átláthatóságára is szükség van.

Források

Cikkek: Colom, Antoni J. Cañellas: *Urban pedagogy: the conceptual framework to the educating city*, 1990, 115–125., Landry, Charles: *The Creative City*. Earthscan, 2000., Stierle, Karlheinz: *La capitale des signes. Paris et son discours*. Maison des sciences de l'homme. Paris, 2001.

Internetes oldalak: <http://anothercupdevelopment.org>, <http://www.bcn.es/edcities>, <http://www.robinsdesvilles.org>, http://www.schole.it/urban-education.org/h_fr.html, http://www.scuolacreativa.it/index_schema.html, <http://www.unites.uqam.ca/ERE-UQAM/REVUE/index.html>, http://eric.ed.gov/ERICWebPortal/Home.portal?_nfpb=true&_pageLabel=RecordDetails&ERICExtSearch_SearchValue_0=ED277551&ERICExtSearch_Search_hType_0=eric_accno&objectId=0900000b80106ab2i

Folyóiratok: *Revue de l'Urbanisme* novembre-décembre 2002 (Dossier: *À l'école de la ville*)
Revue de l'Urbanisme juillet-août 2006 (Dossier: *Villes Éducatrices*)